ғсхүл ғХМғТ-ХУЖА

Был донъяның ҡәҙерен беләм

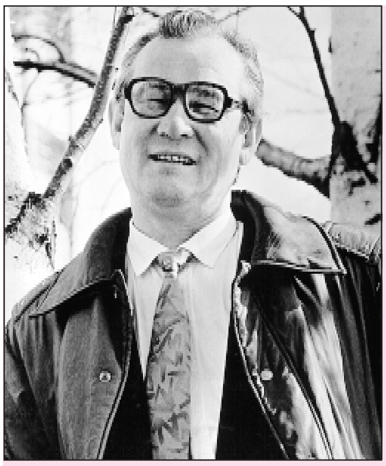

__Әсхәл Әхмәт-Хужа__ (Әсхәл Әбүталип улы Әхмәтҡужин) 1942 йылда Башҡортостандың Әбйәлил районы Амангилде ауылында тыуған. Амангилде ете йыллыҡ һәм Асҡар урта мәктәптәрен, шулай уҡ Стәрлетамаҡ дәүләт педагогия институтын һәм Мәскәүҙә СССР Яҙыусылар союзы эргәһендәге Юғары әҙәби курстарҙы тамамлай. Хеҙмәт биографияһының төп фасылдары тип, бүтән төрлө эштәрҙән тыш, ун өс йыл буйы Башҡортостан яҙыусылары баҫмаһы «Ағиҙел» журналында әҙәби хеҙмәткәр, бүлек мөдире, яуаплы сәркәтип һәм баш мөхәррир урынбаҫары булып эшләүен, ете йыл Стәрлетамаҡ дәүләт педагогия институтында һәм Башҡорт дәүләт педагогия институтында ассистент, өлкән уҡытыусы һәм доцент вазифаларында студенттарға башҡорт теле-әҙәбиәтен, башҡорт әҙәбиәте теорияһын уҡытыуын атарға мөмкин.

Ололар өсөн дә, кескәйҙәр өсөн дә ижад итеү менән бергә, шағир башҡа халыҡтар поэзиялары үрнәктәрен башҡорт теленә талантлы тәржемә итеүсе булараҡ та билдәле. Бөйөк рус шағирҙары Александр Пушкин, Михаил Лермонтов, Федор Тютчев, Иван Бунин, Александр Твардовский, Сергей Орлов, украиндар Павло Тычина, Владимир Сосюра, Виталий Коротич, үзбәктәр Әлишер Науаи, Әскәт Мохтар, ҡаҙаҡ Томанбай Мулдағәлиев, грузиндар Шота Руставели («Юлбарыҫ тиреһе ябынған батыр» поэмаһының айырым бүлектәре), Иосиф Нонешвили, әзербайжан Мирза Шафи-Вәзих, литвалар Эдуардас Межелайтис, Саломея Нерис, Валерия Вальсюнене, латыштар Ян Райнис, Мирдза Кемпе, әрмән Ованес Туманян, авар Рәсүл Ғамзатов, балҡарҙар Ҡайсын Кулиев, Максим Геттуев, ҡалмыҡ Давид Кугультинов, абхаздар Иван Тарба, Баграт Шинкуба, лезгин Сөләймән Стальский, сыуаштар Константин Иванов, Яков Ухсай, Педер Хузангай, Мишши Сеспель, якут Семен Руфов, американ Уолт Уитмен, немец Иоганн Вольфганг Гете һәм тиҫтәләрсә бүтән милләттәр әҙиптәренең күп кенә шиғырҙары менән башҡорт уҡыусыһы тәү мәртәбә Әсхәл Әхмәт-Хужаның тәржемәләре аша танышты. Шағирҙың «Ебәккә ынйы теҙелде» исемле китабына яҙған баш һүҙендә Мостай Кәрим түбәндәгеләрҙе тәсдиҡ итеп: «Ошо тупламаны мин, асылда, төрлө телдәрҙә ижад ителгән поэтик өлгөләрҙе башҡорт әҙәбиәтенең бер ҡаҙанышына әүерелдергән шағир Әсхәл Әхмәт-Хужаның күңел антологияһы тип ҡабул ҡылдым», тигән оло баһаһын бирҙе.

Ергә баҫтым, күккә баҡтым

Ергә баҫтым, күккә баҡтым…
Күңелем шундай ҡанатлы!
Һөйөүем үбеүҙәй татлы!
Ғүмерем һөйөүҙәй затлы!
Ергә баҫтым, күккә баҡтым…
Бәхетем мөлдөрәп ташты:
Йәремә тип ҡуйын астым,
Улыма тип бишек аҫтым!

Ергә баҫтым, күккә баҡтым…
Ҡырҙа үлән — келәм-келәм,
Үрҙә йәйғор — нурлы елән,
Был донъяның ҡәҙерен беләм!
Ергә баҫтым, күккә баҡтым…
Унда — дуҫтар, һулда — ҡоштар,
Сыңрап килә яҙҙар, ҡыштар,
Йөрәктә — тынмаҫ алҡыштар!

Ергә баҫтым, күккә баҡтым...
Ҡай саҡ тупраҡ сайҡалғандай,
Офоҡтан төн айҡалғандай,
Илдә шатлыҡ аҙ ҡалғандай.
Ергә баҫтым, күккә баҡтым...
Күҙ йәшем тора алҡымда,
Тоғро ҡалырмын антыма:
Йәнем йәл түгел халҡыма!
Ергә баҫтым, күккә баҡтым...
Алда юлдар — ярһып китәм,
Алда тауҙар — ярып киҫәм,
Ана һыуҙар — янып кисәм.
Ергә баҫтым, күккә баҡтым...
Күңелем ҡоштай ҡанатлы!
Һөйөүем ҡояштай яҡты!
Ерҙә йәшәү ниндәй татлы!

Ҡәҙер төнө

Йәйғор калкып, йыһан балкып,
Асылғанда Ҡәҙер төнө, —
Йылдың-йылына
Иң изге теләктәр, балам,
Ҡабул кылына.
(Атайымдың миңә бәләкәй
сағымда әйткәне)

Ҡәҙер кисе. Теләк төнө.
Ураҙа айы.
Йоҡо килмәй. Уйҙар ҡайнай.
Ятамын алйып.

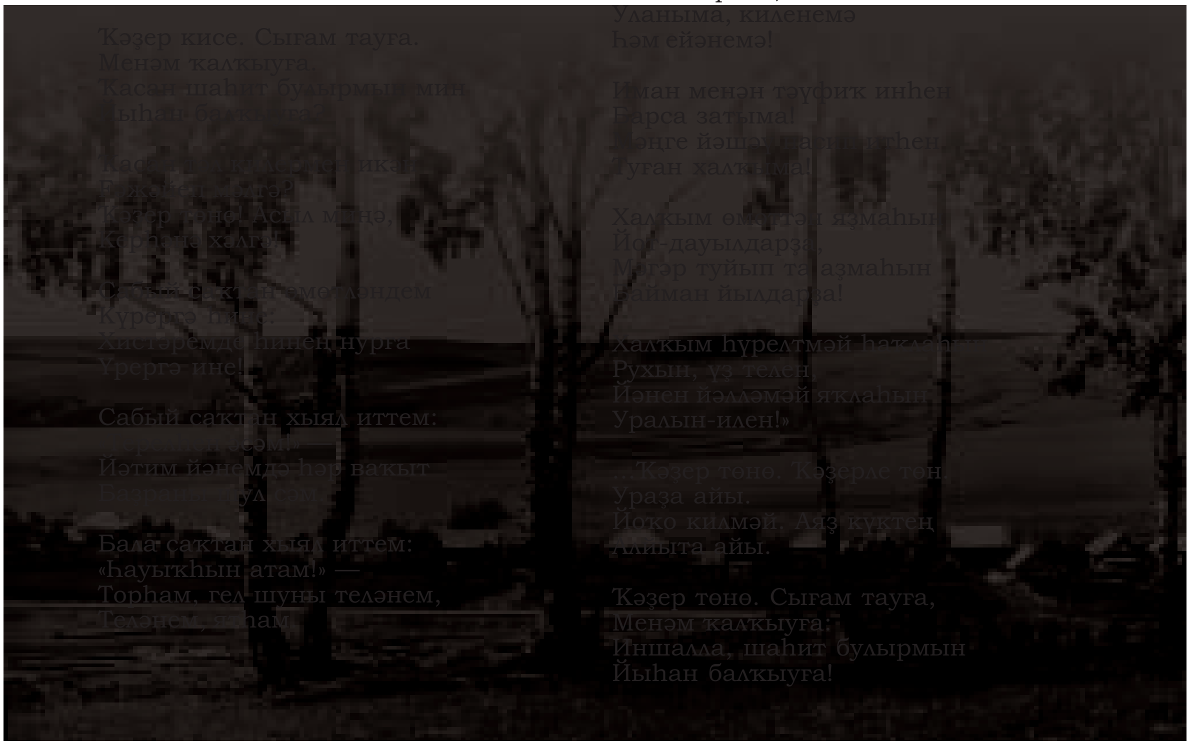

Ҡәҙер кисе. Сығам тауға.
Менәм ҡалҡыуға.
Ҡасан шаһит булырмын мин
Йыһан балҡыуға?

Ҡасан [illegible] икән
[illegible] мөлгә?
Ҡәҙер төнө! Асыл миңә,
[illegible] хәлгә!

Сабый саҡтан өмөтләндем
Күрергә һине:
Хистәремде һинең нурға
Үрергә ине!

Сабый саҡтан хыял иттем:
«[illegible] әсәм!» —
Йәтим йәнемдә һәр ваҡыт
Баҙраны ул сәм.

Бала саҡтан хыял иттем:
«Һауыҡһын атам!» —
Торһам, гел шуны теләнем,
Теләнем, ятһам.

Юраным мин бар затыма
Именлек, байлыҡ...
«Ҡәҙер төнө, ҡабын!» — тинем,
Булдым уяу, ныҡ.

...Ләкин никтер яҡтырманы
Ҡәҙер төндәре,
Әллә нисек уҙҙы тормош,
Уҙҙы көндәрем.

Уҙҙы, туҙҙы, аҡ эҙ һуҙҙы
Өн һәм төштәрем...
Ҡәҙер төнө! Балҡыманың,
Далан төшмәне...

Ҡәҙер төнө, ниәт төнө!
Мин ологайҙым,
Тик мине һаман да арбай
Йондоҙоң, айың.

Ҡәҙер төнө! Мин ышанам:
Асылырһың бер!
Әгәр асылһаң, иң зарур
Үтенесем бел:

«Һаулыҡ менән оҙон ғүмер
Бирһен Хоҙайым!
Баш осомда гел йылмайһын
Ҡояшым, айым!

Бирһен һаулыҡ, оҙон ғүмер
Хәләл йәремә,
Уланыма, киленемә
Һәм ейәнемә!

Иман менән тәүфиҡ инһен
Барса затыма!
Мәңге йәшәү насип итһен
Туған халҡыма!

Халҡым өмөттән яҙмаһын
Йот-дауылдарҙа,
Мәгәр туйып та[illegible]аҙмаһын
Байман йылдарҙа!

Халҡым һүрелтмәй һаҡлаһын
Рухын, үҙ телен,
Йәнен йәлләмәй яҡлаһын
Уралын-илен!»

...Ҡәҙер төнө. Ҡәҙерле төн.
Ураҙа айы.
Йоҡо килмәй. Аяҙ күктең
Алйыта айы.

Ҡәҙер төнө. Сығам тауға,
Менәм ҡалҡыуға:
Иншалла, шаһит булырмын
Йыһан балҡыуға!

Алтын тамыр

Академик Марат Илhамовка

Әйүкә лә тигән hырт* өҫтөндә
Өйкөм-өйкөм үҫә алтын тамыр, —
Кемдер белә быны, кемдер белмәй,
Белгән кеше барыр, эҙләр, табыр.

Мин дә барҙым, таптым, ғәжәп
ҡалдым:
Сәскәләре — тоноҡ, hандал-hары,
Һаҡныҙ тейhәң, сурт hынырға тора —
Бигерәк мурт шул нескә hабаҡтары.

Япрағында, күҙ йәшеләй, яна
Бөрсөк-бөрсөк тутыҡ тамсылары,
Әҙәм килбәтенә оҡшап ҡуя
Ике сатлы кәкре тамырҙары...

Ләкин ниндәй тиңhеҙ тылсым ҡайнай
Сибек кенә ошо бер үләндә:
Ҡышҡы сасҡауҙарға бирешмәҫлек
Сихри көстәр унда бөрөләнә!

Семтем тупраҡҡа ла сат йәбешкән,
Күк ташты ла тишкән был мөғжизә!
Уны эсhә, сырхау бабайҙар ҙа
Йүгереп китә, баҫhа — баҡыр иҙә.

Мин дә эстем уны, хайран ҡалдым:
Йыуып алған hымаҡ, бөттө зарым...
Башҡортома женьшень зарур түгел —
Алтын тамыр ғына булhын бары!

Сит яҡтарҙан сихәт эҙләмәйек,
Буштан-бушҡа ҡатырып
башҡайҙарҙы:
Һауыҡтырыр үҙебеҙҙең дауа
Тән сирҙәрен, йәндең ҡаҡшауҙарын!

Үҙебеҙҙең шифа йолоп ҡалыр —
Ҡаңғырғанда илем, затым, халҡым...
Еребеҙҙең өҫтө — алтын тамыр,
Аҫты ла бит — алтын, алтын, алтын.

Әбйәлилдәрҙең буҙа йыры

Эх, буҙаhы, буҙаhы!
Бөтhөн илдең болаhы...
Буҙа эсеп, күңел асыу —
Әбйәлилдең йолаhы.

Һай-hай, hай-hай!
Күрәгәләр hай булмай...
Онотолhон нужаhы,
Айҙай балҡып, көндәй көлөп
Ҡаршылай бит хужаhы.

Ах, буҙаhы, буҙаhы!
Бөтhөн илдең ыҙаhы...
Тиҙерәк түргә уҙаhы,
Һайрап тора ҡоҙасаhы,
Йырлап тора ҡоҙаhы.

Һай-hай, hай-hай!
Өҫтәл өҫтө — бал да май...
Тәмләп ебәр буҙаhын!
Әйҙәгеҙ, бейеп алайыҡ, —
Итектең бар туҙаhы.

Һай-hай, hай-hай!
Ҡурай юҡҡа уйнамай...
Йөрәк, әйҙә, елкенhен,
Беҙ баҫҡанда Ҡырҡты тауы,
Ҡыҙыл буйы hелкенhен!

Эх, буҙаhы, буҙаhы!
Йә, кем төшә, ҡайhыhы?
Таҡмаҡ әйтә килендәре,
Һамаҡ әйтә ҡайныhы.

Һай-hай, hай-hай!
Нисек аяҡтар талмай?!
Моңло йырҙар hуҙаhы,
Бер тыпырҙап ҡына үтеү —
Был ғүмерҙең уҙаhы.

Ах, буҙаhы, буҙаhы!
Ҡәйнәнең дә ҡыҙаhы,
Орсоҡ кеүек өйөрөлә,
Башына сыҡҡан буҙаhы.

Һай-hай, hай-hай!
Уйнап-көлөп йән туймай...
Уңhын арыш-бойҙайы ла,
Уңhын арпа-hолоhо!
Хәмер түгел, буҙа эсеп
Шат йәшәhен йәштәре лә,
Күңел асhын олоhо!
Аh-hа, hай-hай!
Ах, шул буҙағынаhы!

---

* Әйүкә — Ҡырҡтытауға ҡушарлап hуҙылған, алтын мәғдәненә бай тауҙар теҙмәhе.